

ОЛИЙ ТАЪЛИМДА ТАЪЛИМ СИФАТИНИ ОШИРИШ – ИСЛОҲОТЛАРНИНГ БОШ МАҚСАДИ

Закирова Ширин Иргашевна

И. Каримов номидаги Тошкент Давлат Техника Университети

Амалий инглиз тили кафедраси катта уқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Олий таълимда таълим сифатини ошириш – ислоҳотларнинг бош мақсади шунингдек ушбу ислоҳотларнинг бугунги кундаги аҳамияти ҳамда унинг жамиятдаги ўрни ва роли таҳлил қилинган. Олий таълим тизимида қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар таҳлил қилинган.

Калим сўзлар: *Олий таълим, модел, қонуният, талаба ёшлар, ислоҳотлар, замонавий технологиялар, инновацион таълим, таълим сифати.*

ABSTRACT

This article analyzes the main goal of improving the quality of education in higher education, as well as the importance of these reforms today, as well as its place and role in society. The normative legal documents adopted in the higher education system were analyzed.

Key words: *Higher education, model, legitimacy, student youth, reforms, modern technology, innovative education, quality of education.*

КИРИШ

Мамлакатимизда сўнгги йилларда амалга оширилаётган олий таълим тизими борасидаги ислоҳотлар олий таълим сифатини оширишга йўналтирилганлиги билан аҳамиятлидир. Бу эса, ўз навбатида, замонавий технологиялар, инновацион таълим ва тарбия жараёнларини тадқиқ этишни тақозо этмоқда.

Таълимнинг муайян тури ёки модели таълим тизимини қамраб оладиган жамият элементлари ўртасида ўрнатилган қонуниятлар ва қоидалар таъсири остида шаклланади. Ижтимоий тизимнинг муайян турини тавсифловчи ижтимоий-маданий моделлар (умумий даражадаги қонунийлик) педагогик қонуниятларнинг табиатини белгилаш орқали таълим жараёнида ҳам яққол намоён бўлади. Агарда, жамият элементлари орасидаги боғлиқлик беқарор бўлиб қолса, ёки, тез ўзгариб бораётган бўлса, бунда жамиятнинг табиий қонуниятларини аниқлаш нисбатан қийин кечади.

Натижада, ўқув жараёнининг элементлари ўртасидаги боғлиқлик ҳам беқарор тусга киради, муайян бир таълим турининг парчаланишига олиб келади. Шунингдек, янгича ижтимоий тузилмага монанд педагогик қонуниятларни аниқлаш ва ажратиб олиш жараёни қийин кечади. Оқибатда, мос келувчи таълим жараёнини лойиҳалаштиришнинг тамойил ва қоидаларини аниқлаш имконсиз бўлади. Бу ҳолатда, таълим жараёнининг асосий тамойилларини белгилаш ва таълим жараёнини ташкил этишда педагогика фақатгина билимга таянади. Амалий фаолиятда шахс ўз меҳнатини самарали ташкил этишни хоҳлайди. Бу эса, албатта, инсонни мантиқий фикрлашга мажбур этади. Мантиқий фикрлаш бошқарувнинг олий даражаси ва қуролидир. Тараққиётнинг барча босқичларида, жамиятни, жамоани қобилятли, билимли кишилар бошқаришига эҳтиёж бўлган. Бошқарув назариясининг такомиллашиб бориши натижасида барча соҳани бошқариш усули ва меҳнат методологияси юзага келади. Бошқарув назариясида бошқарув тизими, босқичи, муддати ва жавобгар шахслар кўрсатилади. Бошқарувда назариянинг самараси кўп жиҳатдан ушбу жараённинг асосланганлигига боғлиқдир. Ўзбекистонда бошқарув тизими хусусан, таълимнинг муассасаларининг менежменти асосий эътибор қаратилаётган муаммолардан биридир.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Биз кўплаб дастурларни қабул қилмоқдамиз, лекин уларни амалга оширадиган, ташаббускор ва ватанпарвар, юқори малакали кадрлар етарлими? Олий ўқув юртларида тайёрланаётган мутахассислар олдимизга қўйилган бундай улкан вазифаларни бажаришга қодирми? Уларга таълим бераётган ўқитувчи ва профессорларнинг билим ва малакаси давр талабига жавоб берадилми? Минг афсуски, бу саволларга жавоб бериш осон эмас¹. Бу фикр таълим муассасаларининг профессор-ўқитувчилари фаолиятини танқидий баҳолашлари албатта ўринлидир. Мамлакатимизда таҳлил қилиш, тезкор ва тўғри қарор қабул қилиш кўникмаларига эга кадрларга бўлган талабнинг юқорилиги ҳеч кимга сир эмас. Мавжуд вазиятда ҳар бир профессор-ўқитувчи ривожланган мамлакатлар илғор тажрибасини чуқур ўрганган ҳолда таълим-тарбия жараёнига ушбу соҳадаги энг сўнгги ютуқларни татбиқ этиши долзарбдир. Ўзбекистонда олий таълим жараёнида ҳам тизимли равишда шаклланимда ва инновацион таълим жорий этилмоқда. Хусусан, олий таълим

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёевнинг Тadbirkorлар ва ишбилармонлар ҳаракати – Ўзбекистон Либерал-демократик партиясининг VIII съездидаги “Демократик ислохотларни изчил давом эттириш, халқимиз учун тинч ва осойишта, муносиб ҳаёт даражасини яратиш – барқарор тараққиёт кафолатидир” мавзусидаги маърузаси. Т.: 20.10.2016 йил.

тизимда бошқарув тизими замонавий коммуникация технологиялари асосида такомиллашмоқда.

Маълумки, «таълим сифати» тушунчаси 1998 йилда Париж шаҳрида олий таълим ва унинг сифатини янада такомиллаштириш тўғрисида ўтказилган бутун дунё конференциясида ўзининг халқаро номини олган. Ушбу конференцияда 29 та давлат иштирокида таълимнинг сифатини таъминлаш таълим муассасаларининг узоқ вақтга мўлжалланган стратегик вазифаси эканлиги таъкидланганди².

Илмий фалсафий адабиётларда таълимга оид сифатнинг моҳиятини очиб берувчи ягона ёндашув йўқ. Олий таълим учун хос бўлган хусусиятлардан келиб чиқиб, файласуфлар ҳам, педагоглар ҳам бошқа фан вакиллари томонидан ягона таърифни келтириш жуда қийин масала ҳисобланади. Чунки унга таъсир этувчи бир қатор объектив ва субъектив омиллар борки, бу ягона таърифни келтиришга халақит беради. Шунингдек, дунёда идеал ҳисобланган таълим тизими мавжуд эмаслигини инобатга олсак, янгича талабларни қўйиши Таълим сифатини доимий равишда янгилашни талаб этади. Янги кашфиёт ва ихтиролар пайдо бўлиши ҳам таълимда ижтимоий ўзгаришларни амалга ошириш эҳтиёжини юзага келтиради.

Таълим сифатини таъминлашнинг омиллари сирасига мутахассислар қуйидагиларни киритишади: а) таълим муассасалари; б) профессор-ўқитувчилар; в) талабалар, битирувчилар; г) ота - оналар; д) истеъмолчилар, кадрлар буюртмачилари. 1998 йилда ЮНЕСКО томонидан ташкил этилган олий таълим муаммоларига бағишланган бутун дунё конференциясида «XXI аср учун олий таълимнинг бутун дунё декларацияси» қабул қилинди³. Декларацияда таълимнинг сифатига алоҳида эътибор қаратилди.

Олимлар фикрларига мурожаат қиладиган бўлсак, Джим Коллинз шундай таъкидлайди: «Буюк компанияларнинг раҳбарлари қайта ташкил этиш жараёнини ўз жамоасига керакли инсонларни олиш ва кераксиз инсонлардан қутилишдан бошлаган. Шундан сўнг улар қайси томонга сузишни танлаганлар. Асосий ғоя барча нарсаларни кадрлар ҳал қилади, нима деган сўздан ким деган сўз муҳимроқ. Чунки кадрлар – стратегия, бу ташкилий тузилма, бу тактика. Компаниялар бугунги кунда янги сифат босқичига ўтиш учун ўз асосларини яратиши зарур. Менинг фикримча, бу саволнинг фундаментал жавоби кадрлар масаласи ҳисобланади»⁴. Бир сўз билан айтадиган бўлсак, «Джим Коллинзнинг

² Самаров Р., Топилдиев В. ва б... Тизимли таҳлил: назария ва амалиёт масалалари (педагогик фаолият мисолида). Монография. – Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2017. – Б. 159-160.

³ «XXI аср учун олий таълимнинг Бутундунё декларацияси» – Франция, Париж, 1998.

⁴ Джим Коллинз. От хорошего к Великому. - Москва, 2011.- С.78.

ушбу фикрлари бугунги кунда кадрлар тайёрлаш сифати таълим сифатига мувофиқ бўлиши лозим, деган сўз билан мос келади. Бунинг учун таълим муассасаларида инновацион фаолиятни олиб боришга қодир бўлган юқори малакали кадрларни тайёрлаш лозим. Бир сўз билан айтганда, кадрларни пухтароқ тайёрламасдан туриб, уларни қадрга етмасдан туриб бирор-бир соҳада муваффақиятга эришиб бўлмайди»⁵.

Олий таълим муассасалари фаолиятида таълим дастурларини баҳолаш таомилларини такомиллаштириш каби вазифалар ечимини топишни юкламоқда. Чунки олий таълим, ўз навбатида, элитар таълим ва мутахассис тайёрлашнинг асосий бўғини бўлиб, жамиятга кириб бориш, ўз ўрнини топиш учун пойдевор вазифасини бажаради.

Шиддатли технологик ва ижтимоий тараққиёт жараёни жамият ўзгаришининг замонавий талабларига тезда мослашиш ҳамда ҳар қандай вазиятларда профессионал ва ижтимоий мақсадларга ечим топа олиш, мустақил билим ва кўникмаларни эгаллаш қобилиятини талаб этмоқда. Бугунги кунда, фақат фикрлаш қобилиятининг ўзи камлик қилади. Таълим тизимини давр талабларига мослаштириш оламшумул муаммога, буни тушуниш эса таълим тизимида давлат, жамият ва фуқаролар муносабатининг асосий белгисига айланди. Ўзбекистонда олий таълимни халқаро тажрибалар асосида ривожланмоқда ва таълим тизимидаги муаммоларни ҳал қилишда муҳим омил бўлиб хизмат қилмоқда.

Ўз навбатида Осиёда нуфузи жиҳатдан юқори бўлган Жанубий Корея таълим тизимининг асосий хусусиятларидан бири корес ва инглиз тилида тенг таълим олиш имкони бўлса, иккинчиси хорижий талабалар учун осиклиги ҳамда махсус стипендиялар тизими мавжудлигидир. Шунингдек, Сингапурда ҳам ўз она тили ва инглиз тилида тенг таълим олиш имконияти Жанубий Кореяга ўхшаш бўлса, лекин мутахассис фанларнинг моҳиятидан келиб чиқиб фақат соҳага алоқадор фанларни чуқур ўрганиш белгиланганлиги Сингапур таълим тизимининг ўзига хослигидир. Хорижлар талабаларнинг ишлашларига имкон берилмаслиги фақат таълимда банд бўлиши кераклиги қатъий талаблардан бири сифатида сингапурда қабул қилинган. Тайванда ҳам олий таълим тизимининг ўзига хос механизмларидан бири давлат ва хусусий университетларнинг тизими йўлга қўйилганлигининг истиқболларидир. Олий таълим тизими юқори технологиялар шароитида ишлай оладиган мутахассисларни тайёрлашга йўналганлиги асосий хусусиятидир. Гонконг олий

⁵ Jumaniyozova N.S. Reforms in improving the qualite of higher Education and its filosofical and legal basis // International journal of Psychosocial Rehabilitation, Volume 24, Issue 08, 2020. – P. 6499-6503 .

таълим тизими Британия тизими асосида ташкил этилади, лекин шарқона бағрикенглик, меҳнатсеварликка асосланади.

Олий таълим тизимида ахбороттехникаси: талабаларга таълим беришни янада самарали фаолиятга айлантириши мумкин. У консултатив функцияларнинг катта қисмини бажаришга қодир. Бу талабаларга ўқув режалари ва дастурлари, бўлажак мутахассислар, ўрганилувчи фанлар, уй вазифалари ҳақидаги сўровларга зудлик билан жавоб олиш имконини беради. Мамлакатимизда олий таълим тизимини сифат босқичига кўтариш борасида сўнгги уч йил ичида бир қанча ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар қабул қилиниб, амалиётга фаол жорий этиб келинмоқда. Ана шундай муҳим стратегик ҳужжатлардан бирида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябридаги «Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»⁶ ги Фармонида белгиланган устувор вазифаларнинг моҳияти ва мазмунига эътибор берсак, унинг мақсадидан келиб чиққан ҳолда муайян вазифаларни изчиллик билан амалга ошириб бориш назарда тутилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарорида кўрсатилганидек, олий таълим муассасаларини замонавий ахборот-коммуникация технологиялари воситалари билан таъминлаш, талабалар, ўқитувчи ва ёш тадқиқотчиларнинг жаҳондаги илғор таълим ресурслари, илмий адабиётлар ва маълумотлар базаси бўйича электрон каталогларга кириш имкониятини кенгайтириш бугунги куннинг долзарб масаласига айланиб улгурган⁷. Ҳақиқатдан, таълим тизимларида менежмент соҳасидаги янгиланишлар, таълимнинг мазмунини, уни ташкил этиш шакллари ва усулларини ўзгартириш, таълим жараёнининг бутунлай янгича технологик таъминотини яратиш йўли билангина давр талабларига жавоб беришлари ва ривожланишнинг ҳақиқий ресурсига айланишлари мумкин.

Ўз сифати билан айрим мамлакатларнинг ва бутун инсониятнинг ривожланиш даражаси ва сифатини таъминлашга қодир бўлган таълим модели, таълим бошқаруви – узлуксизлик ва тизимлийлик, инсонпарварлик ва индивидуаллик талабларини қаноатлантириши лозим. Бу эса ўз ўзидан таълим менежментини фаол ривожлантириш механизмларига эга бўлиш, яъни муҳим хусусият – тизимли ёндашув билан тавсифланиши даркор. Ижтимоий

⁶ www.lex.uz.

⁷ Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, Тошкент ш., 2017 йил 20 апрель, ПҚ-2909 сон.

тараққиётнинг ҳозирги босқичида таълим ривожланишнинг асосий ресурсларидан бирига айланса, инновацион омил ривожланишнинг муқаррар элементи ҳисобланади.

Айтиш мумкинки, «...фармонда белгиланган вазифаларни истиқболда амалиётга фаол тадбиқ этиш орқали олий таълим тизими сифатини ошириш билан бир қаторда, дунёда мамлакатимиз нуфузи ва обрўсининг ошишига ҳамда дунёнинг етакчи мамлакатлари тараққиёти даражасига эришиш учун хизмат қилиши шубҳасиздир» Шунингдек, Фармонда назарда тутилган мамлакатимиз аҳолисининг олий таълимнинг қамров даражасини ошириш орқали фалсафанинг асосий қонунларидан бири «миқдор ўзгаришлари билан сифат ўзгариши»га⁸ ўтиш орқали сифатли кадрлар тайёрлаш йўлга қўйиш ва кадрлар ўртасида соғлом рақобат муҳитини ривожлантириш, пировард натижада сифатли кадрларга бўлган эҳтиёжни қондириш учун маълум маънода хизмат қилади.

Бунинг учун таълим жараёнига ўқитишнинг замонавий педагогик технологияларини жорий этиш орқали ўқув жараёни самарадорлигини ошириш ҳамда таълим сифатини янада яхшилашга эришиш лозим. Бу хусусда Президент Ш.М.Мирзиёев шундай кўрсатма берган: «Мамлакатимизда илмий ва инновацион фаолиятни ривожлантириш учун, аввало, ёш, иқтидорли кадрлар зарур. Шунинг назарда тутган ҳолда, биз сизларнинг бой билим ва тажрибангизга таянамиз. Шу мақсадда сизларни, илмий йўналишларингиздан келиб чиқиб, республикамиздаги олий ўқув юртлири, ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларига ҳамда ишлаб чиқариш корхоналарига, вазирлик ва идораларга, йирик банкларга бириктиришни лозим топдик

Олий таълимни комплекс ривожлантириш лозимлиги кўрсатилиб, бу борада аниқ чора-тадбирлар тизими ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш бўйича вазифалар юклатилди.

Психолог Т.В.Володинанинг таъкидлашича, «Педагог касбий фаолиятини такомиллаштириши учун педагогик жараённи тизим сифатида идрок этиши лозим бўлади». Демак, олий таълим тизимида тайёрланаётган кадрлар сифати олий таълим тизимида фаолият олиб бораётган профессор-ўқитувчиларнинг касбий фидоийлигига кўп жиҳатдан боғлиқ.

Олий таълим тизимида эътибор қаратилишини доимий жараён сифатида баҳолаш ва замонавий механизмларни жорий этиш заруриятга айланмоқда. Олий таълим тизимида хос бўлган хусусиятлардан бири таълим олувчиларга

⁸ Фалсафа асослари / Тузувчи Қ.Назаров. – Тошкент: Ўзбекистон, 2005. 2005. – Б. 151.

касб маҳорати, дунёқарашни шакллантириш орқали амалга оширишни назарда тутди.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёевнинг Тадбиркорлар ва ишбилармонлар ҳаракати – Ўзбекистон Либерал-демократик партиясининг VIII съездидаги “Демократик ислоҳотларни изчил давом эттириш, халқимиз учун тинч ва осойишта, муносиб ҳаёт даражасини яратиш – барқарор тараққиёт кафолатидир” мавсусидаги маърузаси. Т.: 20.10.2016 йил.
2. XXI аср учун олий таълимнинг Бутундунё декларацияси» – Франция, Париж, 1998.
3. Джим Коллинз. От хорошего к Великому. - Москва, 2011.- С.78.
4. Фалсафа асослари / Тузувчи Қ.Назаров. – Тошкент: Ўзбекистон, 2005. 2005. – Б. 151.
5. Mamanovich, R. H. (2021). Civil Society: Prosperities of Decentralization in Management. *Middle European Scientific Bulletin*, 18, 359-362.
6. Mamanovich, R. H. (2022). The mass media as a subject of political and legal propaganda. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 2(10), 122-128.